

PÉNZÜNK ÉS A HÁBORÚ

ÍRTA:

DR DÓZSA IMRE

ÁRA 2 KORONA

BUDAPEST, 1918.
GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALATA
IV. VERES PÁLNÉ UTCA 3. SZ.

Előszó.

Várjuk a békét, mely az emberiséget megváltja szenvedéseitől, de aggódva kérdezzük, hová lesz a gazdasági jólét, melyért oly sokat fáradtunk, mi lesz pénzünkkel. Foglalkozni kell e kérdéssel, ismeritetni kell azt, hogy mindenki az országban tisztán lássa a dérdés lényegét.

Mennél többet írnak e tárgyról, annál inkább remélhető, hogy mindenki megismeri, hogy közvélemény alakul ki, mely a hozandó rendelkezéseket helyes irányba tereli,

Távol a hazai földtől írom e sorokat .. Parve nec in video, sine me liber ibis in urbem ...

Tábori posta 608. 1917. augusztus hó.

Dr. Dózsa Imre.

I.

A valuta helyreállítása.

Még dül az egész világot megrázó vihar, amerre átvonul, ahova csak lehellete is elér, összetör, felfordít, gyökerestől kitép mindent: embert, állatot, műalkotást, intézményt – elmélete. Semmivé vált a Valuta, a bankjegrendszer és az a theoria, amire ezek épültek. Az összes hadviselő államok pénzének értéke süllyedt úgy a külföldön, mint a belföldön és a bankjegyek alapjárt képező ércfedezet meggyöngült. Ennek folytán a hadviselő! államok pénzének vásárló ereje a külföldön lényegesen csökkent, külföldi valutáiban kifejezett tartozás kamatai pedig növekedtek.

Az orosz békében Svájcban egy rubelért 2 frank 75 centime-t érő árut vásárolhatott, 1917. augusztusban már csak egy frank érőt; békében 275,000 frank tartozását 100,000 rubellel fizethette ki, most 100,000 rubel csak 100,000 frank lefizetésére elég!

Így van ez nálunk is. Ölbe tett kezekkel nem nézhetjük ezt, sürgősen és radikálisan kell cselekednünk. Még mielőtt a béketárgyalásokra összeülnének a felek, nekünk készen kell lennünk pénzünk értékét biztosító berendezésünkkel.

Az 1892-ben megállapított valuta rendszerünk röviden arra volt alapítva, hogy egy kg. arany 3280 koronát ér és miután az arany Világpénz – egy kg. aranynek fix ára van márkában, frankban stb. – koronánk fix relációba jutott a külföldi pénzzel; ezzel pénzünk értéke biztosítva lett. Wekerle nagy reformjával felemelte valutánkat a nagy nyugati államokéhoz. Az volt 1892. után a

törekvésünk, hogy 3280 papír koronánk egy kg. aranyat megérjen. Ezt szolgálta bankjegypolitikánk, a nagy ércfedezettel, ezt deviza politikánk, mely igyekezett külföldi fizetési eszközöket szerezni, hogy arany! helyett ezekkel fizessen külföldre. Külföldön bankjegyünknek azért volt meg az elég jó értéke, mert a nemes érc fedezettel, nemes ércnek szükség esetén való kivitelével és a külföldi fizetési eszközök felhasználása által a jegybankunk azt fentartani képes volt.

De mit hozott a háború? Óriási, eddig el nem képzelt mennyiségű bankjegyet – nemcsak nálunk, hanem az összes hadviselő feleknél – és az ércfedezet teljes felvizesítését.

3280 korona bankjegyért egy kg. aranyat nem lehet kapni és így a régi reláció is korona és hollandi forint, vagy svájci frank között a mi hátrányunkra megszűnt; miután aranykészletünket nem szaporíthattuk, külföldi fizetési eszközöket a kivitel pangása folytán be nem szerezhettünk, bankjegyünk a kellő arannyal rendelkező neutralisok, sőt ellenségeink és szövetségeseink egy részéhez képest – (Anglia, Franciaország, Németország stb.) – *értékéből* lényegesen veszített. Sok bankjegy kerülhetett ellenséges kézre az elfogott katonáktól és katonai pénztárakból és az elesettek hulláinak kifosztása által. Ezen bankjegyek a neutralisok útján visszajutva, szintén nyomták valutánk értékét. Életszükséglet, hogy valutánkat helyreállítsuk, hogy 3280 koronáért a szabad világforgalomban majd ismét egy kg. aranyat adjanak, hogy főleg a korona és a frank, korona és márka stb. között a régi viszony helyreálljon és így pénzünk a külföldön a többi értékét elérje. Miként volna ez eszközölhető? Pénzünk értékének romlását nagy; részben okozták: a fizetési mérlegünk megromlása és hogy a kibocsájtott bankjegyek mennyisége körülbelül megtízszerezedett, az ércfedezet pedig megfogyott. A kivezető út volna tehát egyrészt a fizetési mérleg javítása.

A fizetési mérleg javítása többtermelés, kivitel emelése, behozatal csökkentése által, alkalmas mód a valuta helyreállítására más eszközök alkal-

mazása mellett; a fizetési mérleg javítása kell, hogy; *fertőben* úgyszólván összes közgazdasági tevékenységünket igénybe vegye, de ez a mód a valuta helyreállítására nagyon lassú és bár paradoxonnak látszik, a fizetési mérleg javulása helyreállítja a valutát, de rossz valuta mellett fizetési mérlegünk nem javulhat, mert az agio okozta drága nyersanyag beszerzés és külföldi valutában fizetendő agios kamat által tartozásunk a külfölddel szemben szaporodnék. Remedium volna továbbá leszállítása a bankjegymennyiségnek a régi mértékre, vagy az érckészlet emelése a megnagyobbodott bankjegyforgalomnak megfelelően. A két utóbbi közül egyik módszer sem volna teljességgel keresztülvihető, nagy rázkódásokat okozna és előre láthatólag teljes eredményre nem vezetne.

Vizsgáljuk meg közelebbről e két módszert:

1. A bankjegyek mennyiségének korlátozása.

Itt először az a kérdés volna tisztázandó, hogy mennyi bankjegy maradjon forgalomban. A válasz csak az lehet, hogy amennyire a forgalomnak szüksége van. Csakhogy a forgalomnak a nagy áremelkedés folytán lényegesen több bankjegyre lenne szüksége, mint a béke éveiben volt – ha 2 korona helyett 5 koronát fizetnek a vendéglőben egy húsételért, több bankjegyet kell magammal hordanom, mint azelőtt. A békében forgalomban levő bankjegyeknek több mint kétszeresére lesz előre láthatólag szükség. A forgalmi szükségletért a lóira pedig a bankjegyek mennyiségét leszállítani nem lehet. Ha a békés időknek kétszeresére emelnők a bankjegy contingest, úgy az ércfedezetet is kétszeresére kellene emelnünk. Honnan vennők ehhez az aranyat és mily áron?

A másik kérdés, hogyan menne végbe a bankjegy mennyiségének a leszállítása?

A bankjegy normálisan a jegybank által nyújtott hitel formájában kerül a forgalomba, mely hitelt a polgároknak, illetve a polgárok által alkotott társaságoknak nyújtják – legnagyobbbrészt rövid időre. így a bankjegyeknek a bankhoz való

visszajutása biztosítva van. A háborúban a jegybank az államnak nyújtott kölcsönt és a kölcsönadott bankjegyek visszajutása a jegybankhoz nincs biztosítva, tehát a bankjegy mennyiségének korlátozása a hitel korlátozása által elérhető nem volna. Az állam hitelének korlátozásáról, a visszafizetésről alább lesz szó. Az állam a kölcsönvett pénzen legnagyobb részét a belföldön teljesített fizetéseket, ezen fizetésekből egy rész adók, illetékek stb. fizetése útján visszakerül az államhoz, hogy onnan tisztviselők fizetése, ágyuk ára stb. alakjában folytassa végtelen körforgását. Egy mód kínálkozik a bankjegymennyiség leszállítására, a polároktól fejevendő¹ kölcsön és pedig kényszerkölcsön – miről alább lesz szó. Az állam a kölcsönvett pénzből kifizetné a jegybanktól felvett függő adósságát és így a bankjegy mennyisége csökkenne. A valuta helyreállítására a bankjegyek mennyiségének korlátozása önmagában nem alkalmas, mert – amint láttuk – a korlátozásnak mértéket szab a forgalmi szükséglet és ha sikerülne is a korlátozás, pénzünk értéke nem állana helyre, kétötöd ércfedezet mellett, mert előreláthatólag bizalmatlanok lesznek a külföldön a fakultatív készfizetésű bankunk jegyei iránt; jelenlegi aranyfedezetünkkel pedig a készfizetést nem biztosíthatnók még a béke éveinek bankjegy contingense mellett sem. Mindazáltal fellette kívánatos a forgalomban nem szükséges bankjegy mennyiségének kivonása az állam jegybankadósságának az állampolároktól fejevendő kölcsönökből történő visszafizetés útján.

2. Aranyfedezet.

Nincs elég arany a megnagyobbodott bankjegyforgalomra. Franciaországban a háború *alatti* 6.6 milliárd franknyi bankjegymennyiség 20.19 milliárd frankra emelkedett 1917. júliusban, Ugyanezen idő alatt Franciaországban tíz árny fedezet-közel egy milliárd frankkal fogyott. (Neue Freie Presse 1917. juh 14.) így van ez a többi hadviselő államban – legkevésbé persze Angliában:

A neutrálisok dúsakálnak az aranyban, de távolról sincs annyival több aranyuk a béke éveikhez képest, mint amilyen arányban a hadviselő államok bankjegyforgalma emelkedett; az egész világon a háború alatt kibocsájtott bankjegyek mennyisége sokkal nagyobb arányban növekedett, mint a világ aranya a termelés és az eldugott arany napfényre hozása által. A háború után tehát nem lesz lehetséges a megnagyobbodott bankjegy mennyiségnek megfelelő aranyfedezet beszerzése. Az Osztrák Magyar Bank háborús jegyforgalmáról nincs pontos adatunk, mert a háborúban a bank nem tett közzé kimutatást. Következtetni lehet azonban a bankjegyforgalom nagyságára az osztrák államadóságot ellenőrző bizottság 1917. május 29-iki jelentéséből. E szerint ugyanis 1916. év végéig az osztrák vállam tartozott az osztrák Magyar Banknak 9.286,800,000 koronával. Ha hozzátesszük ehhez a magyar állam valószínű, quota szerinti tartozását, topábbá a jegybank által a rendes kihitelezés utjai! forgalomba hozott bankjegyeket – a jelenlegi kis igénybevételt véve tekintetbe – viszont levonjuk azt a valószínű mennyiséget, melyet az államok a jegybanktól nem bankjegy, hanem jóváírás útján vettek igénybe (bar a giróátutalás folytán ezen jóváírásokból bankjegy válhatott!) a bankjegyeink mennyisége 1916. év végével 13-14 milliárd kor. körüliösszegre tehető, az 1914. júl. 23-iki utolsó bankkimutatás 2129 millió koronájával szemben! (Neue Freie Presse 1917. júl. 19.) Az aranykészlet sakkor 1237.6 millió koronát tett ki, 1916. év végével bizonyára kevesebbet.

A háború alatt a bankjegyforgalom még nagyobbodni fog. Honnan vennők az aranyfedezetet hozzá? A békekötéskor forgalomban levő bankjegyeink mennyisége nagyobb lesz, mint az összes hadviselő európai államok bankjegymennyiségének összege a háború előtt volt! Nemcsak nincs elég arany, de a központi hatalmaknak most is, a háború befejezte után is majdnem lehetetlen az arany beszerzése. A központi hatalmak kevés aranyat termelnek – jóformán csak Magyarország jöhet számításba a circa évi 10 millió korona körüli értékű

aranytermeléssel. Nyersanyag hiánya miatt különösen az első években behozatalra leszünk utalva s így a külföldről aranyat a kivített felülmúló behozatal folytán nem kaphatunk. Maradna még egy forrás: külföldön felveendő kölcsön. De ezzel, még ha az ilyen nagy kölcsön contrahálható is volna, a külföldnek fizetendő kamatok által nagyon megrontanék fizetési mérlegünket. Nagyon lehetséges azonban, hogy az aranyforgalmat Anglia tőlünk elterelné; az aranytermelés legnagyobb része angol kézben van. Hiszen Anglia éppen azért szereti a:z arany valutát, mert az aranyat aránylag könnyen szerezheti be.

Így az aranybeszerzésünk elé sok akadály kerülne. A háború bebizonyította, hogy nem független és nem állhat fenn az az ország, mely nem termel és nem állít elő mindent, amire szüksége van. Miért alapítsuk a tapasztalatok után egész pénzrendszerünket oly anyagra, mely nálunk csak kis-mértékben fordul elő; miért legyünk mi az aranybeszerzés kényszere útján Anglia vazallusává, miért legyünk mi az arany miatt Anglia adófizetőivé?

A megnagyobbodott bankjegy mennyiségének megfelelő aranyfedezet nem szerezhető be, tehát ez úton sem állíthatjuk helyre a valutát. Mi a teendő tehát? Legegyszerűbb volna pénzrendszerünket a papírvalutára alapítani, hol a bankjegy helyesen papírpénz fedezetét az állam összes javai-ban találja, de ezzel a papírpénzzel előreláthatólag nem tudnók Amerikából gyapotszükségletünket beszerezni, Olaszországban narancsot, Hollandiában cacaot vásárolni, vagy ha igen óriási agió mellett, különösen hogy Anglia sajtójával kereskedelmi összeköttetésekkel a bizalmatlanság magját elhintette és el fogja hinteni ellenünk az egész világon. Valutánk helyreállítására tehát oly rendszerhez keil folyamodni, mely pénzünk értékét az államban benn, lehető áldozat nélkül biztosítja, künn pedig, áldozatok árán is fentartja a paritást, a külföldi pénzhez képest. E célt szolgálná a csak belföldi forgalmát ellátó az állami proclamation, az állam hitelén alapuló papírpénz; csak külföldi forgalomra pedig

aranyfedezeten alapuló bankjegy támogatva a külföldi fizetési eszközök központi kezelése által.

Amennyiben a következőkben belföldről lesz szó, úgy alatta azon állam területe, illetve államok területe értendő, melyre, illetve melyekre nézve az állami souverainitás akaratnyilvánítása folytán a közös pénzrendszer, a közös bank, vagy papírpénzrendszer kiterjed.

II. Papírpénz a belföldön.

Valutánk helyreállítása érdekében a belföldi forgalomban a váltópénzen kívül csak papírpénz volna forgalomban. A papírpénz pénzünk értékét a belföldön nem csökkentené:

1. Jegybankunk készfizetése eddig is csak fakultatív volt, tehát lényegileg a bankjegy is beválthatatlan volt, mint a papírpénz. »Törvényes ércpénz« a belföldön nem is kért tényleg senki sem a banktól. Mint »beválthatatlan pénz«, a bankjegy, törvényes fizetési eszköz minőségénél fogva, kényszer áirfollyammal bírt. Bankjegyünk eddig is nagyon hasonlított a papírpénzhez!

2. A közönség legnagyobb: része a belföldön nem is törődött azzal, hogy mi is képezi a bankjegy fedezetét.

3. A papírpénzért az állam felel, ez a polgárok túlnyomó részére nézve megnyugtatóbb, mint egy előttük ismeretlen – sok száz kilométernyi messzeségben levő – bankpince bankjegyfedezetet képező aranya. Hiszen a háború megmutatta, hogy az államok minden scrupulus nélkül hozzányúltak a bankok ércfedezetéhez, vagy felvizesítették nagy bankjegy kibocsájtással. Mit is ér az ércfedezet, ha háborús időkben az eltűnhetik! lásd Belgium, Szerbia példáját; vagy elviszik az arany egy részét külföldre, pl. Pétervárról, Parisból Londonba. Az ilyen fedezetnél többet ér az állam garantiája. Békében funkcionált az ércfedezeti rendszer a háborúban azonban, mint fentebb kimutattuk – nem, De mit ér nekem az a ház, mely csak jó időben nyújt védelmet az idő viszontagsága ellen! Ha a

jelenlegi háborús ércfedezetünk nem is nagyon különbözik a francia vagy orosz bankjegyfedezet arányától és így – nem elszigetelt jelenség valutaris bajunk, – mégis megnyugtatóbb fedezetet fog. Képezni, ha a papírpénzért az állam felel, polgárainak összes vagyonával, munkaerejével, szántóföldjeivel, erdőivel, bányáival, mintha a bank felel a bankjegyért 10-15 %-os vagy még k i s e b b nemes ércfedezettel! A nemes érc fedezet lényeges emelése pedig mint fentebb kimutattuk, ki van zárva.

4. A papírpénz ellen azt hozzák fel, hogy féltő, hogy éppen úgy, mint az »állami« jegybankrendszernél, háború esetén az állam fedezet nélkül bocsájtta ki saját szükségletére papírpénzt. A háború megmutatta, hogy az államok a nem állami jegybankok által is annyi bankjegyet bocsájtattak ki, amennyit akartak, nem törődve fedezettel! Tehát a papírpénz rendszer által nem lesz a helyzet rosszabb!

5. A papírpénz értékét a belső forgalomban biztosítja a törvényes fizetési eszköz minősége: hogy 10 korona tartozásomat 10 korona papírpénzben fizethetem ki és hogy az állam iránti kötelezettségemet papírpénzben róhatom le.

A belföldi pénzszükséglet ellátására a papírpénz éppen úgy megfelelne, mint eddig a bankjegy. Akik ellenzői – elméleti okokból – a papírvalutának, azoknak is be kell látniuk, hogy más módon valutánkat helyre nem állíthatjuk. Ha a túlságos sok papírpénz bizonyos anomáliákat teremtené (a sokat vitatott drágaság!) úgy nem szabad elfelejtenünk, hogy nem a túlságos sok papírpénz lesz az anomáliáknak oka, hanem a túlságos sok bankjegy! – a papírpénz elődje, melyet a háborúban bocsájtottak ki.

A papírpénz mennyisége természetesen éppen úgy contingentálás tárgyát képezné, mint a bankjegy képezte, csak hogy a papírpénz contingens a forgalmi szükséglethez idomulna, *nem úgy, mint* a bankjegyé, hol hitelmegszorítás útján az arany kiáramlását védték. Az aranykiáramlás ellen szolgált a jegybankok kamatlábemelése is, mely gyakran ólomsúlyként nehezedett közgazdaságunkra. Papír-

valutánál erre nincs szükség. A kamatláb meglehetősen állandó maradna a világpiacon uralkodó kamatláb magassága körül. A papírpénz az! é tekintetben bevált állami bankká átalakítandó Osztrák Magyar Bank által kihitelezés útján kerülne forgalomba és kerülne az állami bankhoz vissza, mint eddig bankjegyeink a jegybankhoz. Az átmenetről alább tesz majd szó.

Gondoskodnunk kell, hogy a belső forgalomban levő« papírpénz és a külső forgalomban levő bankjegyeink egyenlő értékűek maradjanak. Miután külföldi fizetésekre – amit a következő *fejezet* tárgyal – az állami bank bizonyos cautelák megtartásával belföldi pénzért külföldi forgalomra szánt blankjegyet ad, a paritás papírpénzünk és bankjegyünk között biztosítva van és így belföldi forgalomra szánt papírpénzünk és a külföldi államok valutája között is, oly mértékben, amely mértékben a paritást külföldi forgalomra szánt bankjegyünk és a külföldi államok valutája között fenntartani tudjuk. Nagy előnye volna a papírpénznek, hogy ércfedezete nem lévén, a kibocsájtási és igazgatási költségeken kívül más költség nem volna rá, ami a befolyó váltó, lombard, jelzálog kamatból több száz millióra rugó évi nyereséget jelentene az államnak; előny volna az állandó és nem túl magas kamatláb és nem volnának hitelmegvonások – éppen a legváltóságosabb gazdasági viszonyok között.

Külföldi forgalomra szánt bankjegyek és fizetési eszközök.

Hogy az állam és polgárai a külfölddel szemben fennálló fizetési kötelezettségeiknek, agio veszteség és lehető kevés arany: felhasználása melleit tehessenek eleget, a következő intézkedések volnának teendők, illetve rendszer behozandó.

Az állam területén a külföldi fizetési eszközökkel való: kereskedés büntetés terhe alatt tilos. Ezt kizárólag az állam bankja végzi, a meg, megszorítandó fiókjaival. Hogy a külföldi forgalomban minél kevesebb bankjegy; legyen – ez által kisebb ércfedezet volna szükséges – és minél kevesebb arany menjen ki az országból, ki kell használni az összes külföldi fizetési eszközöket. Ha a külföldi fizetési eszközökkel való forgalmat nem centralisáljuk, úgy azok valuta spekuláció tárgyával válnak; nem állnak rendelkezésre a passiv fizetési mérleg javítására, nem szerezhetők meg arra az időre, mikorra külföldön tartozások egyenlítendő ki és a spekulánsok időnként – kihasználva a lejáratokhoz idomuló külföldi fizetési eszköz utáni keresletet és kínálatot – felvernék azok árát, mi újra valutánkat rontaná.

Ezért feltétlenül szükséges a centralisatió. A vámterületről kivitt áruért járó vételár – külföldi fizetési eszköz – az állam bankjához kerül és a belföldi exporteur a vételár fejében belföldi fizetési eszközt – papírpénzt kap az állambanktól. A behozatalnál az importeur papírpénzt ad az állami banknak, mire ez a behozott (árak vételárát

kifizeti közvetlenül a külföldön a viszonyokhoz képest vagy külföldi fizetési eszközzel, vagy saját bankjegyével vagy váltójával, vagy arannyal. Minden külföldi fizetési eszköz az állami bankhoz kerülne és minden külföldre szóló fizetést az állami bank eszközölné. Az állami bank egy osztálya lényegileg mint deviza központ működne, magához vonván az összes a belföldnek járó külföldi fizetési eszközt. Ez által a külföldi fizetések tekintetében a készpénz nélküli forgalom nagyon emeltetné, mert egy helyre jönnének össze a külföldi fizetési eszközök és használnák is fel; az állami bank a hozzájutott ércváltók, pénzügyi váltók, cheques stb. segítségével és külföldön fennálló folyószámla összeköttetései útján a külföldről belföldre és belföldről külföldre irányuló pénzforgalom nagy részét készpénz nélkül bonyolítaná. Ie. A külföldről és külföldre eszközlendő fizetések nagy része, miután nálunk csak egy hely – az állami bank eszközölné – clearing útján menne végbe az állami bank és a külföldi bank összeköttetések között. Sőt a belföldön is nagyban emeltetné a készpénz nélküli forgalom, mert az exportnemek a belföldi pénz giro átutalás útján fizettetnék ki, szintén giron utalná át az állami banknak az importeur a belföldi pénzt külföldi fizetési eszközök megszerzésére, így a giron való átutaláshoz jobban hozzászoknék a közönség.

A külföldi forgalomra szánt bankjegyeket az állambank bocsájtaná ki, lehető magas ércfedezet mellett. E bankjegy nem kihitelezés folytán jutna forgalomba, hanem úgy, hogy az állami bank külföldi fizetés teljesítésére használja fel. Visszajutása a bankhoz biztosítva van, mert a mi bankjegyeink külföldön természetesen nem lesznek forgalomban, belföldön, pedig tilos használni. Visszajutna oly módon, hogy ezzé! fizetné egyéb külföldi fizetési eszköz mellett az állami banknál a mi javunkra fennálló tartozását a külföldi, vagy beváltás végett benyújthatná az állami bankhoz, melyéri márkát, frankot stb. kapna.

A monarchia fizetési mérlege Fellner szerint 1892 1901. években évi 30 millió koronával volt

passiv, a külföldnek járó fizetések túlnyomó része tehát külföldi fizetési eszközzel volna kiegyenlíthető, aránylag kevés aranyra és bankjegyre volna e célra szükség.

A külföldi fizetésre szolgáló bankjegy a külföldre utazók, külföldön tanulók egy részének és részben külföldieknek, belföldről eredő jövedelméből kerülne leginkább forgalomba, vagyis csak ott, hol az aránylag nem nagy összeg, a sűrű igénybevétel stb. az átutalást nehezebbé teszi. Az állami blank szívesebben intézi el majd a fizetéseket átutalás vagy külföldi fizetési eszközök által, mert ezekhez aranyfedezet nem kell és a saját bankjeggyel való fizetés úgy sem végleges, értve úgy, hogy a bankjegyünk a külföldről beváltás végett, vagy mint fizetés, úgy is visszakerül a bankhoz; tehát vagy aranyat, vagy árut kell érte adni. Az áruért pedig külföldi fizetési eszközt kapott volna az állami bank. A paritás fentartása végeit; a külföldről visszajövő bankjegyünket az állami banknak be kell váltania, de mindenesetre, mint fizetést el kell fogadnia. Hogy mennyiben válthatja be aranyra, az aranykészletétől fog függni. A háború, után beálló változott viszonyok ki nem számítható esélyeire tekintettel, a készfizetés azonnal nem vehető fel, A készfizetés felvételéig gondoskodnia kell az állami banknak, hogy a külföldre kerülő bankjegyleink ára ne essék. De az áresés nem valószínű, miután nem túl sok ily bankjegyünk lesz forgalomban; miért is adná el a hozzájutott bankjegyünket a marseilli kereskedő a paritáson alól, mikor azt az olasz kereskedő szívesen megveszi, mert e bankjeggyel Magyarországon levő tartozását fizetheti ki. A paritás fentartására lényeges a fizetési mérleg, ha nagyon rosszra válnék fizetési mérlegünk, úgy az aranykivitel, vagy valuta kölcsön felvétele nem maradhatna el, hogy a passiv saldót kiegyenlíthessük. Ellenben kisebb passiv saldónak legalább időleges rendezésére az állami bank által kibocsájtandó pénzügyi váltók és a bankjegyek is alkalmasak, mert ezekből egy bizonyos mennyiség forgalomban lévén, a passiv saldo kifizetése eltolódik, míg fizetési mérlegünk megja-

vul. Például, ha az állami bank 100 millió korona értékű bankjegyet bocsájt ki, ez bizonyos ideig tart, míg visszakerül a külföldről az állami bankhoz, akkor ismét kibocsájtja a bank a bankjegyeket, így kisebb passiv saldo rendezését egy időre el lehet húzni, ami különösen a béke első idejében lesz fontos, mikor megeshetik, hogy a külföldi hitelezők a háborúban be nem váltott szelvények áráért egyszerre fognak jönni, míg a bevétel tétel – pl. fizetési mérlegünk egyik legfontosabb activ tétele az amerikai kivándorlók által küldött pénz – csak kis mennyiségben jön meg és az elmúlt időkre nézve egyáltalán elmarad.

A külföldi forgalomra szánt bankjegyet a belöldön használni büntetés terhe alatt tilos, nem is képez törvényes fizetési eszközt. A bankjegy lényegileg olyan lesz, mint egyéb külföldi fizetési eszköz, éppen úgy; centralisalandó, tehát a bankjegy is a bankhoz.

Az állami bank aranykészlete a jegybanknak most meglévő aranykészletéből állana, gyarapodna a hazai termelés és lehető vásárlás útján. A vámarany csak úgy jöhet számításba, amennyiben azt a külföld fizeti. Ipari célokra az állambank juttatna aranyat.

A pénzrendszerünk ezen bifurcatiója folytán elérnök, hogy arannyal fedezendő bankjegyünk mennyisége oly csekély volna; hogy a passiv saldo kiegyenlítésére a paritás fentartása végett inkább hozzányúlhatnánk az aranyhoz, nem kellene félni, hogy az aranykészlet apadása folytán mindjárt a hitelt kell megszorítani, vagy kamatlábat emelni-

IV.

A külföldről és a külföldre való fizetés.

Exportált áruk vételárát, külföldön levő követeléseinket stb. vagy külföldi fizetési eszközökben vagy aranyban, vagy saját bankjegyeinkben fizetné ki a külföldi adós az állami banknál. A csakis belforgalomra szánt papírpénz külföld részéről nem képezhet fizetési eszközt. Az (állami bank természetesen, midőn bankári teendőt végez valaki érdekében, például Hamburgban fizet a belföldi helyett, ezért a szokásos bankári jutalékot a félnek felszámítja.

*

Az exportnál a következő eljárás képzelhető: az exporteur a külföldre szánt ám feladásakor az állami bank részére számlamásolatot ad. Egyszerű volna, ha ezt a fuvarlevél egy perforált szelvényére vezetné, melyre a kivitelkor vámhivatalunk rávezetné, hogy a számla megfelel a valóságnak, ne-hogy búzát számlázzon és textilárut vigyen ki. A kivitt áruk árának vizsgálata nem tartoznék a vámhivatalra.

Ez a számlakiállítás a feladóra nem róna több munkát, mint jelenleg például az árnyilatkozatok kiállítása. Az exporteur tartoznék külföldi vevőjét értesíteni, hogy a fizetés az ő részére az állami bankhoz teljesítendő. A gyakorlat megmutatná, hogy ezt a külföldiek szívesen csinálnák, hiszen eddig is bankátutalások által történt a külföldi fizetések nagy része. – Rövidesen köztudomású volna, hogy mely külföldi bankok állanak az állami bankkal összeköttetésben, hol a fizetés teljesíthető. Ha a külföldi Vevő közvetlenül juttatná el a pénzt az exporteurhoz, vagy előre beküldené, úgy az exporteur befizetné azt az állami bank legközelebbi fiókjánál.

Az állami bank a vámhivataltól beérkező számlák alapján mindig constatálhatná, hogy melyik külföldi tartozás nem folyt be. A befolyt vételárakért belföldi pénzt kap az eladó, illetve folyószámlájára írják a lakhelyéhez legközelebbi bankfióknál, vagy postatakaréknál, mely összeg fölött azután újabb átutalás, vagy készpénzbeli felvétel által rendelkezhetik az exporteur.

A be nem folyt külföldről járó vételárakat az eladó hajtaná be. Az állami banknak e tekintetben ellenőrzési joga volna. Az állami bank be rendezne azonban e célra egy osztályt, mely vagy összeköttetésénél fogva a külföldi behajtásokat alél kívánságára, előnyös feltételek mellett eszközölhetné. Utánvételes feladásoknál a befolyt vételárat a vasút, posta stb. közvetlenül az állambankhoz utalná át.

Az állami banknak volna egy! osztálya, mely a számlából és a vámhivatal jelentéséből megállapíthatná, hogy nem forog-e fenn valuta spekulatio evidens esetre. Pl. fél értéken alól számlázna a bank részére egy vagon árut, hogy a többletet külföldi fizetési eszközben maga vehesse fel. Természetesen ez minden zaklatás nélkül volna megállapítandó és csak feltűnő aránytalanság esetében volna eljárás indítandó. A számla hamis kiállításért, úgyszintén befolyt külföldi fizetési eszköz be nem szolgáltatásáért büntetés jár.

Amennyiben szükségesnek mutatkoznék, behozható volna, hogy exportnál a feladáskor felmutatandó volna az iparkamara, vagy helyhatóság igazolványa az exporteur megbízhatóságáról, hogy az exportüzlet mögött nem rejlik valuta spekulatio.

A nem vasúton, postán, vagy hajón kivitt áru-kért a külföldi fizetési eszközt a vámhivatal biztosítaná. Nagyon valószínűtlen, hogy valuta spekulatio *céljaim az exportot nagy mértékben felhasználnák.* Belföldi, külföldön való fizetés céljaira bizonyos cautelák mellett úgy is kap külföldi fizetési eszközt., a pénzre a belföldinek a belföldön Van szüksége, hol a külföldi fizetési eszköz forgalomba nem hozható, külföldön pedig a belföldi pénzünk nem lesz forgalomban, mert külföldről jövő fizetésre nem

használható fel a belföldi papírpénz. Leginkább kivándorlók, vagy külföldiek, kiknek nálunk vannak jövedelmei, érdekeltek abban, hogy külföldi fizetési eszközöket szerezzenek ellenőrzés nélkül. Ez azonban nem tesz annyit ki, hogy számbavehető visszaélésre csábítsa a nagy; exporteuróket. Kis exporteurnál kis mennyiségű külföldi fizetési eszköz vonatnék csak el az állami banktól. A kivándorló úgy sem visz ki mágiával sok pénzt, rendesen éppen a keresetért vándorolnak ki, a külföldiek pedig belföldi igazolt jövedelmeiket külföldi fizetési eszközre válthatnák át az állami banknál.

Külföldről jövő fizetés az exportált árut vételárán kívül: külföldön elhelyezett tőkék kamatai, ingatlanok, vállalatok jövedelmei es ami nálunk nagy tételt képez, az amerikai kivándorlottak által hazaküldött pénzek. Ezek mind külföldi fizetési eszközök, illetve átutalások által történnek. A külföldi fizetési eszközt a belföldi, hazai papírpénzre való beváltás végett úgyis elviszi az állambankhoz, neki itt kell a pénz, ha nem itt kellene a pénz, nem is küldette volna ide. Az átutalást a belföldi bankok az állami bankhoz teszik át, mely ily módon külföldi bankok ellen nyer követelést. Az állami bank természetesen közvetítené a külföldi szelvények beváltását. Külföldiek belföldi utazásra a bankfiókok, postatakarékok útján kapnának papírpénzt

Külföldre irányuló fizetés: az importált áruk vételára. Minden behozott árurol az elszámolás kapcsán – a vámmentesekről is rövid jelentést küldene a vámhivatal az állami bankhoz az áru mennyiségéről és minőségéről. A belföldi vevő a számlamásolatot küldené be, amit a külföldről kapott, belföldi pénzben befizetné a vételarat az állami bankhoz és az állami bank külföldi fizetési eszköz, átutalás, stb. útján fizetné ki helyette a külföldön közvetlenül. Utánvét esetén szintén. Hol a belföldi vevőnek az áruért a külföldre előre kéí.l a pénzt beküldeni, a személyi megbízhatóság igazolandó volna, hogy nem valuta speknlatio céljaira kéri a pénzt. Az állami bank egyik osztálya ellenőrizné, hogy tényleg bejött-e később az ára.

Külföldre utazók, külföldön tanulmányukat folytatók céljaira az állami bank fiókjai útján juttatna mérsékelt összegű külföldi pénzt megállapított maximumon belül. Alkalmas egyszerű; módon: szentély-azonosság igazolása, társadalmi állás stb. megállapítható volna, hogy nem valuta spekulatio céljaira kívánják a pénzt.

Legnehezebb kérdés, miként nyerjen kifizetést a külföldön levő tartozások utáni kamat és tőketörlesztés és külföldieknek belföldön levő üzleteiből, ingatlanaiból stb. eredő jövedelme. Ausztria-Magyarországnak külföldi tartozásai túlnyomó részben állami, törvényhatósági és nyilvános számadásra kötelezett vállalatok tartozásai, melyekről tudjuk, hogy körülbelül mennyit. tesznek ki. Ezeknek a külföldről beérkező szelvényeit az állami bank váltaná be. A veszély az volna, hogy a belföldön elhelyezett papírok utáni szelvényeket a külföldre küldenék, hogy onnan beváltás végett beküldve valuta spekulatio céljaira külföldi fizetési eszközt szerezzenek meg. Ez ellen absolut védekezés nincs; a kibocsájtandó – az állami bank beleegyezésétől függő – értékpapírkiviteli korlátozás nem sokat ér, mert a kivitel ellenőrzése az értékpapírnak – értékéhez képest aránylag kis térfogata mellett – nehéz, másrészt azonban kétséges, hogy belföldi nagy cégek nem is oly nagy üzleti haszonért büntetéssel tiltott üzleteket kötnének. Egyes ember nem csinálná, mert hiányzik a külföldi összeköttetése. De micsoda ellenértéket kapna a belföldi cég a kicsempészett szelvények után? Neki belföldi pénzre van szüksége, az pedig külföldön nincs forgalomban. Különben is belföldi papírpénzünk és külföldi bankjegyünk között meg volna a paritás, külföldi fizetésre úgylis kapnak fizetési eszközt a belföldiek. Érdek a kicsempészésre az említett eseteken kívül ott állna elő, ahol a belföldi külföldre akar hitelt nyújtani, vagy külföldön akar bányát, gyárat stb. vásárolni, melyet külföldi fizetési eszközben fizet és ezen a külföldön való pénz-elhelyezésre az állami bank beleegyezést nem adott volna.

Elég alkalom lesz itthon tőke elhelyezésre, nem

kívánczik ki a tőke, amennyiben pedig hazai tőke Külföldön nyer gyümölcsöző elhelyezést, a külföldről befolyó jövedelem folytán fizetési mérlegünk és így valutánk javul. De különben is ez a külföldi kihelyezést igénybe vevő külföldi fizetési eszköz, aránytalanul kisebb lesz, mint amennyit mi külföldi tartozásaink után külföldi fizetési eszközben Vagyunk kénytelenek kifizetni. Vagyis nem lesz számottevő. Azt is felvethetné valaki, hogy, azért fognak szelvényeket beváltás végett kicsempészni, hogy így a belföldi pénzünknel többet érő aranyat szerezzenek meg. Ha a külföldre szóló bankjegyeket kibocsájtó jegybankunk majd készfizető» lesz, akkor a külföldi és belföldi papírpénznek is aranyértéke lesz, nem képzelhető tehát a belföldi pénznek oly disagioja, hogy belföldi egyén a kicsempészett szelvényéért a külföldön a szelvény névértékén felül kapna belföldi pénzt, melynek megszerzése a külföldön úgy is nehéz lesz, úgy, hogy az ilyen módon nagyban akarnának valuta spekulációt üzni, el és oly ára volna, hogy a valuta spekulatív nem a belföldi kijutott pénz »Seltenheitswerth«-et érne fizetné ki magát. A készfizetés felvételéig is fenntartható lesz a paritás (fizetési eszközök központosítása stb. által) bankjegyük, és a külföldi államok pénze, és így papírpénzünk és a külföldi államok pénze között is. Tagadhatatlan, hogy miután belföldi pénzért csak jogos szükséglet esetén kap az ember külföldi fizetési; eszközt, lesz nismus az illegitim eszközök használatára a külföldi fizetési eszközök megszerzése tekintetében. Mint említettük, különösen kivándorlóknál és külföldre irányuló spekulációnál valószínű ez. Ezt ellensúlyozni fogja a külföldi fizetési eszközök megszerzési lehetőségének liberális kezelése, gyors elintézése, bürokratizmustól való mentessége. Minden az ember által alkotott intézményt ki lehet játszani, utalni lehet a nagy csempészésre a határon, minden országban, még sem lehet mondani, mert csempészés létezik, rossz az egész vámrendszer.

Külföld részére belföldről járó jövedelem kifizetése külföldi fizetési eszközökben oly módon történék, mint ahogy azt a nyilvános jellegű adós-

súgóik kamataira nézve kifejtettük, csakhogy itt az ellenőrzés kiterjedne a személyazonosság, fennállás egyszerű igazolására és hogy nem aránytalan-e a kért külföldi fizetési eszköz a jövedelemhez képest, így történnék belföldi egyén külföldi adósságának kifizetése is. De ez mind nem képezne oly nagy tételt. Fellner Frigyes a fizetési mérlegről szóló munkájában 1892-901-re nézve a fizetési mérlegünknek a külföldi vállalatok itteni üzletei utáni jövedelmét, reprezentáló passiv tételt mindössze évi 8 millió koronáira teszi.

Külföldi fizetési eszközt csak már eddig contralalt külföldi tartozások és kamatainak kifizetésére ad az állami bank, pénznek külföldön való elhelyezése, vagy felvétele a jövőben az állambank beleegyezésétől függ. Szabályozásra szorulna a kivándorlók pénze és a külföldre ajándékba (tanulmányutakat folytatóknak) küldeni szándékozott pénz. A mennyiben az állam a kivándorlást megengedi, – meg kell engednie, hogy a kivándorló vagyont magával vigye. Erre a célra külföldi fizetési eszközt ad neki; igazolandó volna, hogy tényleg kivándorol és hogy saját *vagyonát* viszi magával.

Ellenérték nélkül aránylag kis összeg küldetik külföldre. Meg volna állapítva a külföldön tanulók részére küldhető maximális pénzösszeg. Ezzel, valamint a külföldre utazóknak adható pénzösszeg maximálásával egyúttal azt a célt is elérnők, hogy nem kerülne túl sok összeg ki az országból tanulmányút, utazás címén, ami fizetési mérlegünket javítaná.

V.

Átmenet az új rendszerre.

Belföldön a papírpénz behozatala egyrészt, külföldi fizetésre a bankjegy kibocsátás, – nagy, lehetőleg teljes fedezettel – másrészt, egybe-kötve a külföldi fizetési eszközök forgalmának köz-pontosításával az állami banknál, alkalmasoknak mu-tatkoznak a valuta helyreállítására, ha ezen pénzügyi intézkedések mellett a fizetési mérleg javításaira megteszünk mindent, ha a többtermelés, a kivitel emelése a nem okvetlenül szükséges behozatal csök-kentése lebeg majd szemünk előtt. De ha a terve-zet alapját képező számítás nem válnék be, ha fi-zetési mérlegünk tartósan kedvezőtlen volna is, még mindig kedvezőbb helyzetben volnánk, mint a mos-tani rendszer mellett: a kis mennyiségben forgalom-ban levő új rendszerű bankjegyeink részére inkább tudnók fentartani az ércfedezetet, mint a jelenlegi 14 milliárd körüli bankjegymennyiségre. Az új ren-dszer behozatala nem sötétbe való ugrás!

Tagadhatatlan, hogy az új rendszer nagy hal-taimat tenne az állami bank kezébe és hogy a ren-dszer a szabad forgalomra kellemetlen lesz. Az állami bankot napi politikától független szervezettel kell ellátni, ami a forgalom korlátozásait illeti, azok-nak behozatala, az azokra való átmenet, ma, ami-kor az állam minden életviszonyba úgyis beleavat-kozik – hogy mennyit eszik, fiit, világít, utazik, stb. stb. az ember, – nem is volna nehéz és a nor-mális idők beálltával ezen korlátozások egész si-mán illeszkednének be a forgalomba. Hisz az új rendszer a forgalom egyszerűsítését is hozza ma-gával: készpénz nélküli forgalmat, külföldi követe-

lések behajtásának olcsóbbodását. A tervezett rendszer behozatalára felette alkalmas a mostani idői:

1. Arany kevés van magánkézen és így azt nem kell a forgalomból kivonni, ami izgalmat idézne elő.

2. A közönség teljesen hozzászokott a papírpénzzel majdnem teljesen azonos bankjegyhez, az ércpénz helyett. 3. A bankjegymennyiség és a fedezet viszonya olyan kedvezőtlen – a háború végén 5%-on alulra sülyedhet az aranyfedezet – hogy ezen kis fedezet helyett az állam garantiájának beállítása nem okoz majd bizalmatlanságot.

4. A 4308/1916. M. E. rendelettel szabályozott külföldi fizetési eszközök forgalmáról szóló intézkedés már úgyis erősen centralisálja ezen fizetési eszközök forgalmát, a tervezett központosítás nem okozna tehát zökkenést. 5. Miután a külföldi forgalom áruban, pénzben egyaránt kicsiny az átmenet a papírpénzre, illetve új bankjegyekre, a fizetési eszközök teljes központi kezelésére, aránylag simán menne. ö. A háború megszűntével új kereskedelmi szerződéseket fogunk kötni, az új kereskedelmi szerződések már az új rendszert találják.

Az átmenet az új rendszerre úgy képzelhető, hogy az Osztrák-Magyar Bank összes bankjegyeit kicserélnék papírpénzre. Kihirdetnék a külföldön is, hogy az Osztrák-Magyar Bank jegyei meghatározott időtől fogva csak a belső forgalomban használhatók, külföldről jövő fizetésekre ezután nem használhatók és hogy az állami bank által kibocsájtott államjegyekre cserélendők be, meghatározott rövid idő alatt. A külső forgalomra új bankjegyeket bocsájtanak ki, a régi bankjegyek bevonásával egyidejűleg.

Az államjegyek tartalma elütne a bankjegyé-
től, mert nem ígérné, hogy; érte »törvényes ércpénzt« ad a bank, helyette az volna az államjegyen feltüntetve, hogy »Törvényes fizetési eszköz.« Fel-
tűnő helyen, esetleg több világnyelven is fel volna tüntetve rajta, hogy csak az osztrák-magyar monarchia belső forgalmában használható fizetési eszközként.

Miután külföldön kevés bankjegyük lehet forgalomban, az államjegyre való beváltás simán menne végbe és így nem okozna lényeges, habár csak átmeneti újabb áresést pénzünknel. A külföldön levő aránylag kis mennyiségű bankjegy rövidesen visszajutna a bankhoz.

Hogy a háborús közgazdaságról a békésre való átmenet nehéz ideje alatt (az elfogyott nyers anyagok helyett behozott áruk emelik a behozatalt és így rontják a fizetési mérlegünket) az állami bányák pénzünk paritását fentarthassa, megállapodás volna Németországgal kötendő, hogy éppen úgy, mint a háborúban, Németország az aranya) védelmére á nekünk fizetendő vámaranyat a megállapított paritáson fizeti ki, úgy mi tőlünk néhány évig Németországa a paritáson fogadja el fizetésül bankjegyeinket. Miután külföldre fizetést csak az állami bank eszközölhet, ezen rendszer mellett nem kellene Németországnak attól tartania, hogy a fix paritáznál fogva az állami bankunk jegyei oly országokból, hol valutánk rosszul áll Németországba kerülnének, mintegy inflatiót okozván. Megállapítható volna, hogy mennyi bankjegyet vesz át Németország évente a paritáson az állami bankunktól. Az állami frank ezen biztosított paritású összegeket nemcsak bankjegy, hanem más fizetési eszköz alakjában is fizethetné ki. Természetesen a paritásra nézve a viszonyosság is fennállana. Amennyiben Németország tekintetében fizetésünk jó részére nézve a paritás büztositva volna, úgy alaposan remélhető volna a paritás fentartása a többi államokban is.

A jelenlegi rendszer mellett Németország paritáson nem vehetné át pénzünket, mert elárasztanák külföldről bankjegyeinkkel. De ha az állami bank (csak megállapított aránylag kis mennyiséget bocsájt ki és maga használja fel fizetésre az inflatio veszélye Németországra nézve nem állana fenn.

VI.

Külföldi vagy belföldi kölcsön ?

Már rámutattunk a valuta és a fizetési mérleg közötti összefüggésre minél többet tartozunk mi a külföldnek fizetni és minél kevesebbet a külföld nekünk, vagyis minél rosszabb a fizetési mérlegünk, annál rosszabb lesz valutánk. Nekünk ugyanis több külföldi fizetési eszközre: külföldi állambank jegyeire, külföldi chequekre, váltókra lenne szükségünk, hogy külföldön fizethessünk, mint nekik, a mi fizetési eszközünkre és így, ha ideálisan is sikerülne a külföld fizetési eszközökkel való kereskedés centralisatioja, a fizetési kötelezettségünk többletét – a fizetési mérlegünk passiv saldoját – arannyal, vagy külföldi valuta kölcsön felvételével kellene kiegyenlíteni. Hogy Magyarország fizetési mérlege passiv, annak oka a külföldnek járó óriási kamatfizetési kötelezettségünk.

Dr. Fellner Frigyes kimutatja a fizetési mérlegről szóló munkájában, hogy Magyarország külkereskedelmi mérlege aktív, hogy nagyobb értékű árut vittünk ki, mint hoztunk be, viszont 100 millióra megy, amit évente fizetni tartozunk a külföldnek, a külföldön elhelyezett értékpapírok kamatai, részvények osztalékai fejében. Óriási nagy volt az öröm a múltban, ha például Budapest-Angliában, a jelzáloghitelbank Franciaországban szerezhetett értékpapírjaiért pénzt! Eredmény: – a kamattartozás sok száz millió évente! Még hozzá a külföldről felvett kölcsönök kamatait részben aranyban kell fizetnünk. Hiába kínlódunk, dolgozunk, hogy több értékül termelve, több pénzt kap-

junk, a kivitt árukért, mint fizetünk a behozott árukért, ha a többtermelés által elért haszonnál sokkal többet kell a külföldre fizetnünk, kamat fejében.

Kétségtelen, hogy a külföldről kölcsön felvett pénzt közgazdaságunk jórészen a termelés fokozására használta, vasutak építésére, folyamszabályozásra, stb., de kérdés, miért kellett a sok milliárdot a külföldön felvennünk és így a külföld adófizetőivé válnunk. Valutáris szempontok ritkán vezettek, hogy ennyi kölcsönt vegyünk fel külföldön; de magukról a külföldön felvett kölcsönről látszik, hogy nagy részüknél nem is vezethetett a valuta javításának gondolata. Így Fellner szerint Magyarországon kívül elhelyezett államadóságunkból 1905-ben 20.86% volt Ausztriában, 40% körül, a többi külföldön. A közös pénzrendszerrel fogva az Ausztriából felvett kölcsönök nem javították a valutánkat, ezek a kölcsönök tisztán a pénz megszerzésére irányultak! Úgyszintén a bankok, helyi érdekű vasutak által a külföldön felvett kölcsönök is. Az nem tűnik ki, hogy mennyit vettünk fel közvetlenül Ausztriában és mennyit szerzett meg Ausztria később, de köztudomás szerint nagy részét ott vették fel, sőt az utóbbi években sok értékpapírunk vásárlás folytán került Magyarországra.

Az állam, törvényhatóság, bankok, vasutak által felvett kölcsönök mind azt szolgálták, hogy azokból a belföldön valamit létesítsünk, vegyünk: vasutat, kórházat építeni, földbirtokosnak módot nyújtani, hogy hosszúlejáratú kölcsönt felvéve beruházásokat eszközöljön, stb., stb. Az ezekre fordított kiadások legnagyobb részét munkabér, vállalkozói nyereség, nyersanyagáru, stb. alakjában (itt hon, a belföldön fizettük ki, azok legnagyobb részének kifizetésére saját bankjegyükre volt szükség, nem kellett ahhoz márka, frank, vagy font, sterling. Miért vettük fel tehát azt a rengeteg sok kölcsönt a külföldön? Mert nem lehetett itthon a kölcsönkötvényeket elhelyezni, nem volt a belföldön erre pénz. A háborúban sok milliárd korona kölcsönt tudtunk a belföldön felvenni! Ennek oka, eltekintve az áldozatkészségtől, az, hogy volt elég

pénz a háborúban, a bankjegymennyiségi emelése, az állam nagy vásárlása folytán.

A baj oka, hogy t. i. a múltban külföldről kellett kölcsönt felvenni, sok tekintetben bankjegyrendszerünkben keresendő, jegybankrendszerünkkel mindig Anglia nyomdokain kellett haladnunk, pedig az előfeltételek mások nálunk, mint Angliában.

Csak kevés aranyat termelünk, a hiteligényeket az ércfedezet elégtelensége miatt a bankjegycontingenssel nem elégíthettük ki a belföldön.

Hiteligény kielégítése alatt nemcsak az értendő, hogy Kovács és Tsa cég Miskolczon meg tudja kapni a neki szükséges 5000 koronát kölcsön, hanem az, hogy minden hitelt közgazdaságilag jogosan igénylőnek, tehát az államnak, városnak, helyi érdekű vasútnak, stb. is hitelszükséglete kielégítést nyerjen. Ezért is feltétlenül szükséges, hogy a forgalomra szükséges pénz meglegyen. Az állam nem a papírpénz kibocsájtása által venne fel kölcsönt, – mint most teszi a bankjegy kibocsátásával, – hanem polgáraitól venné fel a kölcsönt; a kibocsájtott papírpénz csak eszközt képezne, mellyel a kölcsönt befizetik.

Azzal támadják ezen theóriát, hogy így az állam semmiből teremt pénzt! A papírpénz, mint fentebb kifejtettük, az állam és polgárai összes javai-
ban, az összes szántóföldekben, bányákban, vízierőkben, az összes emberi és állati munkaerőben stb. – találja fedezetét, a papírpénz kibocsájtásával tulajdonképpen ezeket mobilizáljuk.

Természetesen a hitelszükségletnek egészségesnek kell lennie, nem légvárok építését, szélhámos vállalatokat tartunk közgazdasági szükségletnek. Anglia bankjegyeiben fokföldi aranymezőit mobilizálja. Az állam garanciája mellett kibocsájtott papírpénzek által nem keletkeznek új javak, a »bankóprés« nem létesít új javakat, csak forgalmi eszközöket, hogy az állam összes javait kihasználhassuk.

Nagyon sokat írtak arról, hogy mi is a pénz lényege, mindegyik álláspont helyességet mesterien igazolták a tudósok.

Hagyjuk most a teoriát és vizsgáljuk, mi lett volna a következménye, ha összes jogos hitelígé-nyeink kielégítésére annyi papírpénzt bocsájtotta k volna ki, hogy külföldről nem kellett volna kölcsönt felvennünk. Tegyük fel, hogy egy bizonyos időben e célra egy milliárd korona papírpénzt kellett volna kibocsájtani. Ezen összeg után nem vándorolt volna ki a külföldre kamat fejében évi 50 millió korona körüli összeg, hanem megtakarítva, újabb kölcsön kibocsájtására lett volna alkalmas. Franciaország a polgárai által eszközölt megtakarításokba helyezte el rentéit. Csak mennyi jövedelmi adóra tett szert a hitelezői állam a polgáraitól elért kamatjövedelem után! Az évi 50 millió koronáért, amit kamat fejében fizettünk ki a külföldnek, aranyat, vagy külföldi fizetési eszközt kelletjt szereznünk, hogy ezt megtehessük, újabb valuta-kölcsönt kellett felvenni a (külföldről és így ment ez, amíg sikerült magunkat a külföldnek teljesen eladósítanunk! Félték a papírpénzre való áttérés-től, a francia assignatak és a devalvatio rémképei lebegtek az emberek szemei előtt! A quantitas elméletének követői a bankjegy, vagy papírpénz mennyiségének emelésével a nagy drágaságtól tártak. Ha a külföldről felvett (kölcsönök külföldre kifizetett kamatai fejében, a kölcsönökből létesített intézményekből előállott jövedelem nagy része nem vándorolt volna ki külföldre, hanem itthon maradt volna, azért nem emelkedett volna ily arányban a papírpénz mennyisége, – épen úgy, mint Angliában, – bankokban helyezték volna el a megtakarítást, onnan jegyezték volna közvetlenül a rentéiket polgáraink, vagy cheque-el rendelkeztek volna azokról; csak meg kellett volna indulni saját papírpénzünkön nálunk a modern közgazdasági életnek, újabb papírpénz kibocsájtása nélkül ment volna tovább azután!

Anglia, Franciaország, stb. gazdagok, hatalmasak lettek, mert Magyarország és sok-sok hasonló ország nekik keresett, az általuk külföldön felvett kölcsönök kamatfizetése által. Ha az a sok kamat itthon maradt volna nálunk, nem lett volna hasznos? Ugyanaz a kamat, mely kifizetve, Angliát gaz-

dagglá tette, megtakarítva, minket nem tett volna gazdaggá? Azáltal, hogy a modern közgazdasági élet megindulásakor nem volt elég forgalmi eszközünk: pénzünk és ennek segélyével nem gondoskodtunk arról, hogy külföldről ne vegyünk hitelt igénybe, lett passiv fizetési mérlegünk. A valuta kölcsönök is, – bármennyire paradoxonnak is látszik ez, – rontják a valutát. Olyan a valuta kölcsön, mint a mérge, kis mennyiségben, rövid ideiig használva orvosság, – nagy mennyiségben: halál! A sok valuta kölcsön után a külföldre fizetendő kamatteher rontja a fizetési mérleget, a rossz fizetési mérleg pedig megélője a valutának.

A papírpénz, vagy bankjegy contingens emelésének ellenzői azt a régi teoriát hozzák fel, hogy a pénz, nagy mennyisége folytán, értéktelenebbé válik és elő mozdítja a drágaságot. Szeretik elavult teorikájukat a háború okozta drágasággal igazolni. Pedig a háborús drágaságot nem az okozta, hanem a fogyasztás óriási megnövekedése a hadrakelt seregnél, a behozatal lehetőségének úgyszólván teljes megszűnése, a munkáskéz, igavonó, gép pusztulása és így a termelés csökkenése, a nagy közterhek és – last not least – az emberek kapzsisága. Ha az assignaták módjára végtelen sok bankjegyet, vagy papírpénzt bocsájtanánk ki, mely a forgalomban felhasználható nem volna, az kétségtelenül befolyással lenne az áralakulásra, die távolról sem gyakorolna az árra oly befolyást, mint aminőt a quantitási elmélet a pénz mennyiségének tulajdonít. Áremelkedést okoz kétségtelenül, hogy a háborúban meggazdagodott emberek szükségleti és luxuscikkekért minden árat megfizetnek, ennek sem a nagy bankjegy contingens az oka, hanem a conjunkturák kihasználásából meggazdagodott ember könnyelműsége. A pénz mennyisége önmagától szabályozódik, ha nem kell a pénz a forgalomban, bankba helyezik el, értékpapírt vesznek rajta. Nem a pénz mennyiségének, hanem az egyes emitter vagyonának, jövedelmének van befolyása a vásárlási kedvre. Nemcsak akkor vásárol sokat az ember, ha sok pénze van a zsebében, hanem ha sok pénz felett chequel rendelkezhetik. Angliájában a

békében nem volt sok pénz forgalomban, de sok cheque-betét, melylyel bőségesen rendelkeztek is az angolok, hol kényelmük, vágyuk azt megkívánta; de különös drágaság nem volt Angliában. Nem a standardnak megfelelő vásárlási kedv emeli a drágaságot, hanem a közgazdasági válságok! A vásárlási kedv függ természetesen a vele született, nevelés útján megszerzett takarékosági hajlamtól. A háborúban persze a munka nélkül – a coniuncturák kihasználásával – óriási összegeket nyerő hadimilliomos sok és rendszertelen nagy vásárlási kedvével némi részben oka a drágaságnak.

. Hiszen, ha csak a pénzmennyiség volna az oka a drágaságnak, belföldön felveendő kölcsönből, – miről alább lesz szó, – kifizetné az állam rögtön a jegybanktól felvett adósságát, ezzel leszálna a bankjegy mennyisége és megszűnék a drágaság!

A háborús közgazdaságunk hadikölcsöne érdekes példája annak, hogy a szükség nyomása alatt eddig el nem képzelt mennyiségű kölcsön szerezhető be a belföldön.

Még nincsenek lezárva az akták – sub indice lis est – de azt már látjuk, mint eredményt, hogy a hadikölcsönök óriási kamata itthon marad és így nem rontja fizetési mérlegünket és valutánkat. – Szörnyű nagy baj lett volna, ha valami neutrális adta volna meg a hadikölcsönt és mi évente milliárdokat volnánk kénytelenek fizetni kamatban külföldre.

VII.

Vermögensabgabe, vagy kényszer- kölcsön?

Nagy probléma, hogy honnan szerezzen az állam pénzt, a milliárdokra menő kamattartozásra, a hadseregnek a háború befejezése után való új felszerelésére, a háború okozta sebek beheglesztésére és az éveken át elmaradt beruházások pótlására. Újabb adókat, illetékeiket hozták és hoznak be, új monopóliumok lesznek, új vámok! Van egy irányzat, mely a német »Einmalige Vermögensabgabe« mintájára 25%-os Vermögensabgabe-val akarna segíteni. Kétségtelen, hogy az eddigi és a kitalálendő adók nem lesznek elegendőek a rengeteg: szükségletre, ha hasznos beruházásokat nem teszünk, fizetési mérlegünk nem javul és így valutánk teljes helyreállítása nem sikerülhet. Múlhatatlanul szükséges a Vermögensabgabe-hoz hasonló jövedelemszerzés az államra nézve. Ez volna a állam polgároktól felveendő kényszerkölcsön.

A Vermögensabgabenak nagy előnye, hogy az állam az ezúton nyert összeget sem visszafizetni, sem utána kamatot fizetni nem köteles. De a sok háborús csapás által felizgatott népietekre szinte forradalmat előidéző hatással volna ez a vagyontáadás, részleges vagyonek Kobzás. Mit szólna hozzá a lövészárokból hazatérő mezőtúri kisbirtokos, ha az adó kivető bizottság határozata folytán 20.000 koronára felbecsült földje után 5000 koronát egyszerűs mindenkorra át kellene adnia az államnak, vagy elvonnék földjének egy negyed részét! Az adóról, akármilyen súlyos, akármilyen népszerűtlen, tudja,

hogy micsoda, a legegyszerűbb ember is hozzászó-
kott, beletörődött, de vagyona egy részének el-
vesztését nem viselné el! Még magyar kifejezés
sincs a Vermögensabgabé! Sokkal jobb tehát a
kényszerkölcsön; közönségünk, mely a békében a
rentét nem ismerte, a hadikölcsön révén a háború
alatt hozzászólt az értékpapírhoz, tudja, hogy
kell vele bánni, tapasztalta, hogy kamatot hoz.

Ezt a – hogy úgy mondjam népszerűségét
a hadikölcsönnek ki kell használni. Az erre acél-
ra alakítandó bizottság kivethetné a vagyon igen
magas %-a után. – progressive, hogy mennyi
kölcsönt tartozik jegyezni a polgár, e határozatot
nyugodtabban fogadná, mint vagyona egy tekin-
télyes részének elvesztését! Épen azért a kény-
szerkölcsönt a vagyonnak sokkal nagyobb százaléka-
ban lehetne megállapítani, mint a Vermögensab-
gabét. Könnyítés volna eszközölhető a befizetés-
nek évekre történő beosztásában – praemiurnmal
az időelőtti befizetésre – továbbá, hogy megvolna
engedve, hogy bizonyos típusú hadikölcsönt a kény-
szerkölcsönre befizetésül lehetne elfogadni (pl. pénz-
tárjegyeket). A kényszerkölcsön hosszú lejáratú,
amortisatiós volna.

A sorsolási rendszer nem válnék be. A nagy
tömegnél a kisorsolás tényének a jegyzékekből
való megállapítása nehéz, a kisorsolt kötvényeik
bevéltása nehézséget okoz és az előbbi kihú-
zott kötvény tulajdonosa indokolatlan haszonhoz
fut; kényszerkölcsönnél pedig a sorsolási esélylyel
járó való kecségtetés nem szükséges, – célszerűbb
tehát az amortisatiós kölcsön. Az egyszerű embert
megnyugtatja, hogy ha hosszú idő alatt is, de tör-
lesztik a tőle felvett kölcsönt, ezért jobb a törlesz-
tési típus, mint a járadék. A szelvényeknek fél
évente való bevéltása az adóhivataloknál, postata-
karéknál, bankoknál, már az egyszerű ember előtt
ismeretes dolog. A kamattal 3% körüli összegig
lehetne *lemenni*; a háborúban úgyszólván hozzászólt
a közönség az alacsony betéti kamatlábhoz. A béke
első nehéz éveire tekintettel az első néhány évben
nem volna törlesztés. Az egyszerűség kedvéért a
szelvényen a kamat és a tőketörlesztés egy osz-

szegben volna kitüntetve; minden kötvényen volna egy táblázat, hogy mennyi tartozás áll fenn minden félévben. A Vermögensabgabenál kamatot is takarít meg az állam, a kényszerkölcsön ellenben több, mint kétszerannyi lehet, mint a Vermögensabgabe, tehát kétszerannyi drága kölcsönt konvertál hatunk vele és így a kamat tekintetében nem is drágább, mint a kamatmentes Vermögensabgabe. Kényszerkölcsön esetén annyi kamatot takaríthatnak meg a polgárok, hogy egy idő múlva újabb kényszerkölcsön vehető fel az előbbinek a törlesztésére és egyéb állami szükségletekre, míg rövid idő múlva ismételt Vermögensabgabe ki van zárva. A kényszerkölcsönből az állam visszafizetné függőadosságait, a hadikölcsönök közül a rövidebb lejáratúakat és súlyosabbakat, sőt beruházásokra is maradna. A kényszerkölcsönnek, mint; a Vermögensabgabe helyettesítőjének, azon előnyére kívánok rámutatni, hogy ezáltal megszűnnék a hadikölcsönjegyzés »toborzás« útján. A hatóságok toborzó eljárásukban számtalan esetben kénytelenek – a szent cél érdekében – oly eszközökhöz nyúlni, mely végeredményben a közigazgatást nem javítja. Amellett a hatóságtól nem függő hazafiatlan elem kivonhatja magát a hadikölcsönjegyzésből Célravezetőbb, igazságosabb tehát a kényszerkölcsön, mint a hadikölcsönjegyzés. Valutáris szempontból, nagy fontosságú a kényszerkölcsön:

1. Az állam, hitelszükségletét itt belföldön elégítené ki; ennek fontosságáról a fizetési mérleg tekintetében fentebb volt szó.

2. Beruházások létesítésének lehetőségével javulna a fizetési mérleg.

3. Az állam visszafizethetné a jegybanktól felvett kölcsönét és így a forgalomban annyi bankjegy, illetve papírpénz maradna, amennyire a forgalomnak szüksége van.

Mint kifejtettük, az állam által a jegybanktól felvett kölcsönnek az is a hátránya, hogy a kölcsönt reprezentáló bankjegy nem kerül vissza a bankhoz, úgy – mint a bankjegy – kölcsön kifizetése folytán Vissza szokott kerülni a jegybankhoz. Állam ritkán szokta kölcsöneit visszafizetni! Így

azután a bankjegy mennyisége le nem szállítható. Ha a forgalomban lévő pénz mennyiségének fogyása nem is hozhat oly eredményeket létre – drágaság teljes megszűnését – mint a quantitas elmélet követői hiszik, mégis kétségtelenül, valutáris szempontból is nagyon szükséges volna a pénz-mennyiség leszállítása, amennyire a forgalom és hitel megengedi. Ez pedig csak a kényszerkölcsonnel érhető el. A kényszerkölcsonnél fontos volna egy bizonyos időre megállapított elidegeníthetlenség, nehogy a sok piacra kerülő címlet azok árfolyamát lenyomja. A kényszerkölcson nem rontja az állam hitelét a külföldön, mert az állam hitel-igénye úgysis a belföldön nyer kielégítést. Ha az állam kötelezettségeinek eleget tud tenni, ha valutáját rendben tudja tartani, akkor nem árt különben sem a hitelének, hogy hiteligényét a polgáraitól adó módjára felvett kölcsönből elégíti ki.

VIII.

Kézpénznélküli forgalom.

Kétségtelen a kézpénznélküli forgalom nagy jelentősége valutáris szempontból is.

E téren is még sok volna a teendő, jó példával az államnak kellene előljárnia. Adóik, illetékek stb. befizetése a postatakarék útján, bírói letétek kifizetése ugyanezen az utón, lehetővé tenné, hogy nem heverne oly sok pénz az adóhivataloknál, az adóhivatali pénztár jóformán feleslegessé válnék.

Nem is szólva arról az előnyről, hogy mennyi felesleges utazást, állongálást lehetne megtakarítani, ha bármely postatakaréknál lehetne köztartozást befizetni és mennyivel könnyebben és biztosabban kézbesítené a kiutalt bírói letétet például a budapesti levélhordó az általa személyesen ismert egyénnek, mint mikor a szegény tanú, hogy tanúdíjját felvehesse, előbb személyazonosságáról kerületi előljárási bizonyítványt köteles beszerezni és Kőbányáról a Lipótvárosba menni. Hány esetben lehetne bírói letétet – bánatpénz visszafizetést átutalás útján kifizetni. Ha valamelyik bank, mondjuk, a nagyszebeni földhitelintézet adót fizet be, úgy kénytelen a fizetendő összeget pénztárából kivenni, – tehát már nagyobb pénztári készletről kell gondoskodnia, – a pénzt az adóhivatalnál befizetni, mely hivatal bizonyos idő múlva szabadul meg a pénztől, befizetvén azt a jegybank fiókjánál. Ahol nincs jegybank-fiók, ott postán küldi el az állam-pénztárhoz. Ha pedig a nagyszebeni földhitelintézetnek valami illetéket Nagyváradon kell kifizetnie, az eljárás még hosszabb lesz a hosszú postával. Mennyi pénz van ezáltal forgalomban! És

ez a pénz mind eljuthatna átutalás által az állampénztárig anélkül, hogy egy bankjegy is forgalomba került volna miatta! Csak, ha a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és postatakarék)! cheque-számlával rendelkező kereskedők köztartozásainak befizetését tekintjük, mennyi bankjegy volna nélkülözhető a fent vázolt és régóta sürgetett berendezés által. És mennyien lépnének még be a cheque-forgalomba, ha a köztartozás befizetése oly kényelmesen történhetnék!

Minden állami készpénzforgalom a postatakarékhoz *volna központosítandó, jelenleg megesik példnül*, hogy valamelyik adóhivatalnak annyi a pénze, hogy kénytelen elküldeni az állampénztárhoz, – jegybankfiók nem lévén helyben, – míg a posta ugyanazon városban nem tudja a postautalványokat kifizetni, mert épen elfogyott a pénze. Mennyi bankjegy utazik így hiába, mennyivel több bankjegy kell így! A készpénznélküli forgalom emelésére szorosabb összeköttetés volna létesítendő a jegybank, illetve az új állami bank és a postatakarékpénztár között. A postatakarék gyűjtőhelyei az állami banknak mintegy fiókjaiként működnek. A gyűjtőhelyek az állami bank részére be- és kifizetést közvetlenül az állami bank megbízásából eszközölhetnének, nehogy a postatakarék központjától az állami bankhoz, vagy fiókjához való átutalás által egy-két napi késedelem álljon elő.

Ha az átutalás nem megy gyorsan végibe, úgy a közönség nem veszi igénybe és így a cél, – a bankjegy, illetve papírpénz mennyiség csökkentése – nem éretnék el. A készpénznélküli forgalmat nagyban előmozdítaná a külföldi fizetési eszközök központosítása, miről fentebb volt szó.

Ezen állami intézkedések és illetékmentessége a bankok chequejeinek, nagyon előmozdítanak a készpénznélküli forgalmat és így a papírpénz mennyiségének a csökkenését.

*

*

*

Valutáris bajainkon, mint kimutattuk, segíteni kell. Fizetési mérlegünk javítása, a papír valutára való áttérés a belföldi forgalomban, a külföldi fizetési eszközök forgalmának teljes centralizációja, azon eszközök, melyek által valutánk helyreállítása remélhető. Ennek megvalósítása érdekében a korlátozások chinai falával kell az országot körülvennünk: behozatal korlátozása, külföldi fizetési eszközökkel való szabad kereskedés eltiltása, külföldi kölcsön felvételének engedélyhez kötése stb. E korlátozásokat egyideig nem nélkülözhetjük.

Az iszonyú világháború sohasem sejtett nagyságot ért el, elképzelhetetlen javakat semmisített meg, elképzelhetetlen forgalmi korlátozásokat okozott; mi ezekhez képest a tervezett forgalmi korlátozás!

Nincs biztos gyógyszer a sebekre, melyeket a háború a közgazdaságon ütött; még; képet sem alkothatunk arról, mi minden vár ránk. De a Program a jövőre kész, ez a program a céltudatos, rendszeres munka.

Szántson mélyebbre az eke, búgjon mindenütt az elesett munkást pótló gép, védje meg érdekeinket a törvény és annak pártatlan végrehajtása. Akkor nem kell féltelnünk hazánk boldogulását az ismeretlen veszélyektől.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	3
I. A valuta helyreállítása	5
II. Papírpénz a belföldön	12
III. Külföldi forgalomra szánt bankjegyek és fizetési eszközök	15
IV. A külföldről és a külföldre való fizetés	19
V. Átmenet az új rendszerre	25
VI. Külföldi vagy belföldi kölcsön ?	28
VII. Vermögensabgabe vagy kényszerkölcsön ?	34
VIII. Kézpénznélküli forgalom	38